

- M. Čavrićević: Antropološka upoznavačka doverzija i vlastni imenici u bosanskom jeziku
Kavčević, Milorad: Konzntagme i resurse, Sarajevo, 1992.
- Kavčević, Milorad: *Teorijske i eksperimentalne studije o doverziji i vlastnim imenicama*
Ljetopis Školskih i znanstvenih radova na Pedagoškoj akademiji SDAČKA - Katedra za izdavanje
i književnost, Narodna Republika Srbija, Beograd, 1982.
- Marić, Tomo: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matice hrvatske,
Zagreb, 1963.
- Obrazac: *Pravilnik o novoj gramatici srpskog jezika*, Pravni list Republike Srbije
EMIRA MEŠANOVIC
UDK 811.163.43*367
Pedagoška akademija, Sarajevo
- UPOTREBA SINTAGMI S POSESIVNIM PRIDJEVOM
I POSESIVNIM GENITIVOM U BOSANSKOME JEZIKU**
(na primjerima književnoumjetničkog stila)

1. Kategorija posesivnosti (posvojnosti ili pripadnosti) semantička je i logička kategorija koja uvijek uključuje odnos između posjednika (subjekta posjedovanja) i posjedovanog (objekta posjedovanja). Posesivno značenje najprije se razvilo iz odnosa obuhvatanja ili ticanja lica, te se kasnije prenijelo i na odnose pripadanja između predmeta i pojava. Uglavnom se govori o dva osnovna tipa posesivnosti:

1. neotuđiva posesivnost podrazumijeva takvu vezu među sastavnicama sintagme koja će obilježavati neki sastavni dio posjednika – najčešće dio tijela (*doktorovo lice, glava konjanika, vrata sobe, kosa u Ajkune*);
2. otuđiva posesivnost ne podrazumijeva kakav sastavni dio tijela, već odnos pripadnosti, vlasništva, koji se da na neki način prekinuti i koji nije tako misaono neodvojiv kao immanentni, urođeni dio čega (*dječakove cipele, magaza obućara, učiteljev vinograd*).

1.1. Najjednostavniji i polazni način za utvrđivanje odnosa posesivnosti u nekoj sintagmi jeste mogućnost njene parafraze, te svaka sintagma koja se može parafrazirati u rečenicu s glagolom "imati" u predikatu, a da se pritom ne izmjeni prvobitni semantički odnos njenih sastavnica, smatra se posesivnom sintagmom.

Zavisni član (posjednik) ishodišne sintagme postaje subjekt rečenice, dok nezavisni član (posjedovano) dobija funkciju objekta posjedovanja. Npr.:

<i>muftarova džamlija</i>	:	Muftar ima džamliju.
<i>prijatelj Perin</i>	:	Pero ima prijatelja.
<i>terasa hotela</i>	:	Hotel ima terasu.

1.2. Cilj ovoga rada jeste da najprije da kratak pregled reguliranja pojedinačne distribucije i uzajamne zamjenjivosti prisvojnog pridjeva i besprijeđložnog genitiva u nekim dosadašnjim radovima s tom problematikom, te da nakon toga na osnovu primjera ekscerpiranih iz djela bosanskohercegovačkih pisaca¹ ispita zadata pravila i moguću tendenciju širenja jedne kategorije na račun druge konkurentne joj forme. Korpus koji je poslužio kao baza za ovo istraživanje pregledan je u cijelosti, a sačinjavaju ga ostvarenja naših najistaknutijih romansijera, pripovjedača i putopisaca 20. stoljeća.

1.3. U najstarijim historijskim fazama razvoja slavenskih jezika prisvojni pridjevi i prisvojni genitiv bili su ravnopravni i zamjenjivi. Međutim, savremeno stanje slavenskih jezika bilježi ekspanziju jedne ili pak druge forme. Dok je, npr., u ruskom i poljskom jeziku širo upotrebu osigurao posesivni genitiv, u našem jeziku, po mišljenju Milke Ivić, posesvini pridjev stekao je prednost nad genitivom, i gdje god se pridjev može pojaviti, trebamo ga upotrijebiti.²

Mihajlo Stevanović detaljno se i iscrpno bavio cjelokupnim pitanjem posesije, posebno se koncentrirajući na odnos ovih dviju kategorija, u radu s nazivom *Posesivne forme u srpskohrvatskom jeziku*. Bez ikakve dvojbe, i on (pozivajući se na Gramatiku Aleksandra Belića) ističe da i pored široke primjene posesivnog genitiva “duh srpskohrvatskog jezika zahteva da se ovamo (misli se: mjesto genitiva) uvek, kad god je to moguće, upotrebi posesivni pridjev”.³ Već se iz riječi ovih dvaju istraživača jezika može zaključiti da se prisvojni pridjev stavlja(o) ispred posesivnog genitiva u rangiranju njihovih vrijednosti i učestalosti korištenja.

U dosadašnjim gramatikama s naših prostora nesumnjivo se više favorizira i opravdava upotreba prisvojnog pridjeva od genitivne padežne konstrukcije. Tomo Maretić

¹ Primjeri koji su poslužili za ovo ispitivanje potječu iz romana, pripovjedaka, putopisa sljedećih pisaca, umjesto čijih će se imena u radu koristiti inicijali i skraćenice njihovih djela:

- 1) SS, DŽK=Dževad Karahasan, *Sara i Serafina*, Zagreb, Durieux, 1999;
- 2) PM, AI=Alija Isaković, *Pobuna materije*, Svjetlost, Sarajevo (MK XX vijeka, knj. XVII), 1991;
- 3) T, MS=Meša Selimović, *Tišine*, Sabrana djela, Izdavačko preduzeće “Sloboda” Beograd, Izdavačko preduzeće “Otokar Keršovani”, Rijeka;
- 4) Tv, MS=Meša Selimović, *Tvrđava*, Sabrana djela, Izdavačko preduzeće “Sloboda” Beograd, Izdavačko preduzeće “Otokar Keršovani”, Rijeka;
- 5) H, IS=Isak Samokovlija, *Hanka*, Svjetlost, Sarajevo, 1967;
- 6) P, ZD=Zija Dizdarević, *Pripovijetke*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983;
- 7) K, ČS=Ćamil Sijarić, *Konak*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989;
- 8) PA, ZDŽ=Zuko Džumhur, *Pisma iz Azije*, Ikro Prva književna komuna, Ljubljana, 1983;
- 9) P, SK=Skender Kulenović, *Ponornica*, Sarajevo-Publishing, 1997;
- 10) PŽV, HH=Hamza Humo, *Pod žrvnjem vremena*, Sarajevo, 1928 (Gajretova biblioteka, Štamparija Društva “Prosvjeta”, Sarajevo).

² Vidi: Milka Ivić, *Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom -ov (-ev, -ovljev, -evljev), -in u odnosu 'kombinatoričnih varijanata'*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. X, 1967, str. 262.

³ Mihajlo Stevanović, *Posesivne forme u srpskohrvatskom jeziku*, Godišnjak Skopskog filozofskog fakulteta IV, 1, 1939-1940, Skoplje, 1940, str. 31.

u *Gramatici hrvatskog ili srpskog književnog jezika* tvrdi da je “pridjev običniji negoli genitiv”⁴, ali ipak ne odbacuje tako kategorički i mogućnost pojave genitiva tamo gdje se “očekuje” pridjev, kako su to učinili drugi autori.

Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković jasno uspostavljaju pravilo na štetu genitiva:

“Umjesto posvojnih pridjeva ne valja bez potrebe uzimati genitiv imenice, kad uz nju nema dodatka.”

<i>Ne valja:</i>	<i>omladina Zagreba šume Bosne rafali mitraljeza utjecaj Byrona vrata kuhinje</i>	<i>već treba: zagrebačka omladina bosanske šume mitraljeski rafali Byronov utjecaj kuhinjska vrata</i> ⁵
------------------	---	---

Pravu borbu protiv posesivnog genitiva vodio je Stjepan Babić pišući o sintagmama tipa “korita rijeka, klub omladine, konduktori tramvaja, skupština općine” i sl. da “nisu normalni izrazi našeg jezika.”⁶ Kao uzroke sve većeg prodora i sve češće zamjene pridjeva posesivnim genitivom (pored onih što se tiču same gramatičke norme i semantičke prirode) on navodi utjecaj stranih jezika, posebno već spominjanog ruskog jezika, te s tim u vezi i političko nastojanje da se izbjegnu nazivi s nacionalnim predznakom (narod Hrvatske, narod Srbije – hrvatski, srpski narod). Ovakve stavove zadržao je S. Babić u *Gramatici hrvatskog jezika* (2000), čiji je koautor zajedno sa Stjepkom Težakom i preporučio pridjevsku upotrebu:

“Posvojni genitiv ne treba upotrebljavati kada se umjesto njega može upotrijebiti posvojni pridjev. Umjesto: knjiga od Zdenke, kuća oca, kći od tetke valja reći: Zdenkina knjiga, očeva kuća, tetkina kći.”⁷

Mnogi propusti, nedovoljna objašnjenja, nedorečenost te nepostojanje preciznih opisa gramatičkih pravila o distribuciji prisvojnog pridjeva, s jedne, i prisvojnog genitiva, s druge strane, zamjerke su koje prate sve ove gramatike i radove. Uglavnom se ukazivalo na to da je “bolje”, “valjanije” ili “običnije” koristiti, kad god je to moguće, pridjev u toj službi, ali su mnoga pitanja ostajala bez odgovora (kao, npr., najjednostavnije: u čemu se ogleda ta valjanost i prirodnost prisvojnog pridjeva).

Tako i u *Gramatici bosanskoga jezika* stoji samo štura informacija da je “u bosanskom jeziku uobičajeno kad godje to moguće nekongruentne supstantivne sintagme s posesivnim genitivom preoblikovati, u stilski neobilježenu izrazu, u kongruentne sintagme s posesivnim pridjevom”⁸.

⁴ Tomo Maretić: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963, str. 565.

⁵ I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, II izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1954, str. 211-212.

⁶ Stjepan Babić, *Vozni red, a ne red vožnje*, Jezik, Zagreb, 1969, XVII, br. 1, str. 22.

⁷ Stjepan Babić, Stjepko Težak, *Gramatika hrvatskog jezika*, Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

⁸ Dž. Jahić, S. Halilović, I. Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, str. 398.

U skorije vrijeme ovim se pitanjem pozabavio Branko Kuna u članku s nazivom *Norma i posvojni genitiv bez odredbe* (1999), gdje se nepristrasno govori o dugogodišnjoj bespoštenoj hajci protiv posesivnog genitiva, pri čemu se uvijek pozivalo na "duh, tradiciju i ustrojstvo hrvatskog jezika". Dosljedno preoblikovati svaki genitiv bez odredbe, ističe autor, komunikacijski je nemoguće, a u nekim kontekstima promijeni li se forma, izravno se mijenja i značenje, jer one nisu uvijek fakultativne varijante. Vrlo je uobičajen i genitiv od imenica, te često njegova upotreba ima stilske uzroke. Stoga on ima bogatu primjenu i značajno mjesto u savremenom hrvatskom jeziku.

1.4. I ovim su se stvari ponovo vratile na početak: da li je razvoj bosanskog jezika doveo i do promjene zabilježenog odnosa ovih dviju kategorija (o koliko dugom vremenskom periodu se onda radi i da li su moguće tako dinamične promjene u jeziku) ili je genitiv uvijek bio ravnopravna konkurentna forma pridjevu pri izricanju posesivnosti (i zašto je onda tako dugo zanemarivan i odbacivan od standardne norme)? O stanju u savremenom bosanskom jeziku ne može se pouzdano govoriti sve dok se ne ispita raznovrsna jezička građa iz različitih sfera komunikacije. Zbog toga ovaj rad ne nudi konačne zaključke o funkcioniranju ili dominaciji neke od spominjanih formi, ali može bar na osnovu spomenute građe ispitati pravila o njihovoj distribuciji i zabilježiti eventualna odstupanja od njih.

2. Svi navedeni primjeri u narednim poglavljima bit će klasificirani po semantičkim kriterijima (različiti tipovi pripadanja), ali posmatrani i u svjetlu nekoliko važnih napomena koje M. Stevanović⁹ izdvaja kao najbitnije prilikom izbora odgovarajuće forme posesije, a koje se tiču:

1. određenosti / neodređenosti posjednika,
2. odnosa živog / neživog, tj. da li je posjednik kakvo živo biće ili je riječ o predmetu (u skladu s tim i kojim se nastavcima od date imenice prisvojni pridjev izvodi, da li su čisto posesivni ili i s drugim nijansama značenja),
3. broja posjednikâ,
4. imenica od kojih se ne izvode prisvojni pridjevi.

1. Naime, ako se pripadnost tiče tačno određenog lica, onda se koristi prisvojni pridjev, dok se posesivnim genitivom kazuje pripadanje bilo kojem licu (rjeđe i već poznatom). Pridjevu je svojstvena određenost, konkretnost, genitivu uopćenost, neodređenost. U dubinskoj strukturi genitivne padežne konstrukcije uvijek je prisutan neki determinator uopćavanja (*neki, bilo koji, uopće*) koji se ne mora izraziti na površinskoj strukturi, ali je oblik genitiva, a ne pridjeva, njegova potvrda. Izuzetak je samo leksema *čovjek*, koja može imati i u pridjevskom obliku značenje uopćavanja.¹⁰

2. Pripadanje predmetu iskazuje se po pravilu genitivom i tiče se samog saznanja kako predmet ne može u pravom smislu posjedovati nešto drugo.

3. Kada je riječ o jednom posjedniku, pripadnost se izražava i pridjevom i genitivom. No, ako je posjednik u množini (dva ili više), onda se zbog jasnoće upotrebljava samo genitiv. Razlozi su tvorbene prirode: za izvođenje prisvojnog pridjeva od imenice s

⁹ Vidi: M. Stevanović, *Posesivne forme...*, str. 6.

¹⁰ Vidi: Isto, str. 9.

množinskim značenjem u osnovi predodređeni su sufksi koji ne mogu dati tačnu informaciju o broju, a usto povlače i druge nijanse značenja (kvalitativno – opisno).

4. Realiziranje pridjevske forme onemogućeno je kod imenica koje ne tvore nikako prisvojni pridjev.

2.1. Lična imena u funkciji posjednika

Od ličnih imena za iskazivanje posesivnosti koristi se isključivo prisvojni pridjev, ukoliko uz ime ne stoji i prezime, ili ime srodstva, titula, zvanje, zanimanje. Lična imena i prezimena koja funkcioniraju identično kao i imena kada se upotrebljavaju samostalno već su po prirodi unaprijed određene semantičke kategorije, tj. tačno se zna na kojeg se pojedinca odnose, i njihovi posesivni pridjevi tvore se čisto posesivnim sufiksima (-ov/-ev, -in, -ljev), s preciznom oznakom singulara. Ovakve sintagme razvijaju raznovrstan spektar pripadanja: vlasništvo, cijelinu, srodstvo, djelo i slične odnose.

2.1.1. Pripadanje po vlasništvu

Bamburovog dvora više nema. (PA, ZDŽ, str. 90) Promenio je grb na kome je bila Amanulohova kapa sa Peruškom i oko nje dva jatagana. (PA, ZDŽ, str. 94) Crni Šimunov mačak ležao je u jednom još nedovršenom oluku ispred Haimove radnje. (H, IS, str. 133) Ulazimo u Alagin vinograd Plužine. (PŽV, HH, str. 6) Zato ja po kući nosam Antonijinu trenerku umjesto svoje odjeće (SS, DŽK, str. 69)

Ako uz ime ili prezime stoje spomenute odredbe, ne može se upotrijebiti prisvojni pridjev, već samo genitivni oblik:

- *Ne znate. Sto i četiri puta, a toliko je baba bilo na zlatnom grozdu u riznici kralja Solomuna. (H, IS, str. 24) I neće zimi više čučati pred magazama trgovca Maira, trgovca Elišaha i trgovca Salamona, čekati tu da stignu puna kola i tovarni konji... (H, IS, str. 67)*

U sljedećoj rečenici prisutne su obje forme: prisvojni pridjev od prezimena bez odredbe i genitiv prezimena uz koje se javlja naziv zanimanja:

Dugo se mali Rafael zadržao pred radnjom limara Mačea, a kad se prenuo – poletio je Binjakovoj kući. (H, IS, str. 133)

2.1.2. Pripadanje dijела cijelini

“A gdje je otac?” okrenuh joj se preko Muratove ruke, koje on ne skida sa mene. (P, SK, str. 40) Strašno – ispod njih zamislih bremen Senijin trbuš, sa Sulejmanbegom, čovjek samo da pokrije oči. (P, SK, str. 80) Nikad tako strahovit bljesak nije video u Čosanovim očima. (P, ZD, str. 131) Zastali smo kraj svakog izvora, ispod svakog granatog drveta, ili bilo gdje, kad bi Mahmutove noge počele da klecaju. (Tv, MS, str. 114) Neko dalek i ravnodušan, zabavljen svojim poslovima, upravlja svojim poslovima, upravlja Sarinim ispraznjenim tijelom onda kad ima vremena da na nju misli (SS, DŽK, str. 155)

Čuh daleko za sobom dobro mi poznati tenor Šabana Ciganina, kovača i mujezina na džamiji. (P, SK, str. 88) (podtip) Čujem kako je erupcija Vezuva, 79. godine, nove njinjanske ere, razbuktala mladalačko srce Gaja Plinija Mlađeg. (PM, AI, str. 347) Oči Kodže Petrosa su krupnije, crnje i pametnije nego i u jednog živog stvora koga sam do sada sreo u životu. (PA, ZDŽ, str. 138) Nisam mogao verovati svojim prevelikim ušima da ovde u srcu Iberije u Aveniji Hoze Antonija usred Madrida slušam glas Himze Polovine koji opeva lepote sarajevske mesećine. (PA, ZDŽ, str. 181) A ispod prozora se razliježe glas Asima Klempuša pijan i pretrgnut, a bezbrižan glas kakav nikne samo u sumornim, bezizglednim kasabskim noćima. (P, ZD, str. 116)

Odstupanja od prvog pravila nisu pronađena u posmatranim djelima, dok za odstupanje od drugog pravila ne postoje ni teorijske mogućnosti. Možda bi, ipak, trebalo obrazložiti naredni primjer da se ne ostavlja mjesta pogrešnoj interpretaciji.

Tako se, pred zabezeknutim očima Njinje, počeše osipati i propadati njeni najdragocjeniji spomenici, najčuvenije bazilike i hramovi, najznačajnije vijećnice, najblistaviji obelisci, najljepše bogomolje, najveličanstvenije arene, najstariji mostovi... (PM, AI, str. 287)

Iako je napisana velikim početnim slovom, imenica Njinja nije vlastito ime, već ima značenje "čovjek uopće"¹¹, što znači da vrijede pravila za zajedničke imenice. Dakle, nije riječ o bilo kakvom izuzetku niti neuobičajenoj pojavi, što se odmah može razaznati iz konteksta. Radi se o stilskim razlozima upotrebe velikog slova, a ne o normativnim zahtjevima.

2.1.3. Odnos srodnika, druge, prijatelja, neprijatelja, saradnika, osobe u službenom ili poslovnom odnosu

Ustadoše i prosilje Ferhatbegove. (P, SK, str. 71) Rado sam pristao biti Dubravkov svjedok i drug u ispitanju, pa smo otišli u njegovu sobu. (SS, DŽK, str. 49) Arifin muž! (P, SK, str. 88) Gertrudin tata uradio je sve! (P, SK, str. 223)

Mnogo vam dajem – i tebi i sestri Ibrahimovoj. (K, ĆS, str. 146) Sinjora Rena, Cipurina sestra, podigla je ruku i dala je znak Samči da pričeka. (H, IS, str. 111)

Udovica Age Kana davalu je parastos svome pokojnom suprugu... (PA, ZDŽ, str. 41) Na bitpazaru ima čebadi kojima su se pokrivali vojnici Aleksandra Makedonskog što su došli da popale i opljačkaju, a u zamenu za sve to da ostave svoj helenizam i recept za kuvanje grčkog čufteta. (PA, ZDŽ, str. 124) Nezir, obijestan sin bega i trgovca Mačkića, prima šalu: (...) (P, ZD, str. 154) Nisi li ti Rafael, sin nosača Samuela? (H, IS, str. 128) Na Glasincu, gdje je držao ergelu konja, ubili su ga hajduci Bećira Toske, a kako mu je žena umrla ranije, imanje je ostalo bratu Salihu i majci. (Tv, MS, str. 20)

I u ovoj potkategoriji posesivne se forme upotrebljavaju u okviru zadatih ograničenja.

¹¹ Vidi objašnjenje u *Rječniku manje poznatih riječi* na kraju te knjige.

2.1.4. Djelo / posao

I Meh poželi da se stopi s nabreklim mermernim tkivom, bezvremen, da primi njegov sadržaj i svojstvo, i dâ svoja, da se pomiri s preseljenjem kao Michelangelov ‘Rob na umoru’, umiren naglom smrću, još topao, bez ijedne buntovne kretnje (...) (PM, AI, str. 297) Tu Zmajevu pjesmu naučio sam napamet još u gimnaziji. (PA, ZDŽ, str. 180) Pod kupolom je veliki sarkofag ispisan Hafizovim stihovima. (PA, ZDŽ, str. 178) Nosim Misitino pismo kao prijetnju. (T, MS, str. 35) Tijana je odnijela mušterijama gotove košulje, a ja sam pošao u biblioteku, da nastavim čitanje Mevljiñih stihova o Sarajevu. (Tv, MS, str. 177)

Posle sam otkrio sliku Paje Jovanovića na zidu neke rodoljubive prečanske trpezarije iznad kredenca. (PA, ZDŽ, str. 81) Bača Sako je nalik Gorskom Caru iz romana Svetolika Rankovića ili nekom drugom hajduku iz pera Bogoboja Atanackovića. (PA, ZDŽ, str. 94) Ovi redovi Ive Andrića posvećeni Sarajevu mogli bi se odnositi i na Širaz. (PA, ZDŽ, str. 182) Da li će ikada pročitati stihove Muhameda Nerkesi Es Saraije, mudraca i pesnika rođenog u čuvenom gradu Sarajevu pre pet stoljeća? (PA, ZDŽ, str. 182)

Ako književno, umjetničko ili kakvo drugo djelo ima podijeljeno autorstvo između dvaju ili više stvaralaca, od njihovih imena i, češće, prezimena pravi se genitiv (s veznikom) u značenju posesije ili pridjevska polusloženica.

Zaista, nema nikakve sličnosti sa litografijama starih knjžara sa Zelenog venca Tome Jovanovića i Vujića, koje prikazuju prizore iz srpsko-bugarskog rata na kojima se sve dimi i puši. (PA, ZDŽ, str. 148)

Prilikom nabranjanja više djela različitim autora naporedo s pridjevom koristi se i oblik genitiva od imena, prezimena njihovih autora.

Propovedao je sasvim ozbiljno da je on poslednji božiji prorok na zemlji i da će on božijim nadahnućem obaviti svetu novu jedinstvenu spasavajuću veru sazdanu od nauka Zarastre, Bude, Mojsija, Hrista i Muhameda. (PA, ZDŽ, str. 199)

Da se može pojaviti i genitiv od ličnih imena bez odredbe, potvrdili su u svojim primjerima Milka Ivić¹² i Branko Kuna¹³ ističući izrazitu ekspresivnost takvih izraza u stilskom oneobičavanju ili analošku upotrebu po ugledu na druge genitivne oblike imena. Takve su pojave rijetke, ali se ne mogu zanemariti, jer se pojavljuju tek u novije vrijeme, u djelima savremenih pisaca. No, u administrativnom stilu razvila se široka upotreba genitiva od ličnih imena koja bi se mogla tumačiti samom prirodnom ovog stila, u kojem dominiraju imenice i to najčešće u obliku genitiva. O odnosu pridjeva i genitiva vlastitih imena i prezimena bit će još govora u poglavljima o subjekatskom i objekatskom genitivu, te o utjecaju broja na izbor sintaksičkih formi. Zasada je uočljivo da kod ličnih imena i prezimena nema odstupanja od pravila. I pridjev i genitiv imaju svoja područja primjene, pa je stanje i njihov međusobni odnos vrlo jasan.

¹² M. Ivić, *Genitivne forme...*, str. 261.

¹³ B. Kuna, navedeno djelo, str. 4.

3. Jedan od uvjeta koji propisuje isključivo upotrebu posesivnog genitiva jeste onaj kada se uz imenice sa značenjem posjednika javlja bilo kakva odredba. Odredba može biti atribut, apozicija ili odnosna kluza.

Palo mi je na um da odnesemo pismo ženi onog doktora sa skele. (T, MS, str. 53)
Kuća će imati tapete, neonske cevi, erkondišn, frizidere, električne kuhinje i pgle, ako treba i električne mišolovke, ali će se u kući bogataša iz Nedžda živjeti životom predaka. (PA, ZDŽ, str. 32) U gradu Korosanu iskopao je kosti iz groba Nadiršaha, jednog od najvećih vladara Persije i sahranio ih pod prag svoga dvora da bi ih mogao svakog dana gaziti. (PA, ZDŽ, str. 167) Gledala me čudno, uz nemirena nekom svojom mišlju, nekim osjećajem, nekom tajnom, pogled joj je bio toliko uzbudjeno tužan da nikako nisam mogao da odgometem otkud taj patrički izraz na licu djevojke koja se udaje. (T, MS, str. 248)

4. Od zajedničkih imenica koja označavaju kakvu osobu prisvojni pridjev i prisvojni genitiv naporedo se upotrebljavaju.

Pred veče je navraćao u ujakovu radnju. (M, IS, str. 61) Vidim da će moj putalj, trkač tek na pomolu, uteći očevom đogatu, ali ga nadomak sela, suzdržavam, nek otac bude prvi! (P, SK, str. 102) I nestade ih obojice iz muftarove džamlije. (PŽV, HH, str. 26) Ostace i ovo hanumino prstenje – a ovi prsti oticiće; o kako lijepo prste ima. (K, ČS, str. 42) Nije mi stalo ako je bacio oko na hanumin nakit, svakako će mu dati sve što zatraži, ali bih mu srce iščupao za jednu jedinu trepavicu moje žene. (Tv, MS, str. 130) Otkriveni kelneričin list i kelneričina sukњa, zategnuta po bibavoj stražnjici, pomamljuje njihovu plot. (P, SK, str. 86)

— vlasništvo

Genitivne sintagme sa značenjem vlasništva od zajedničkih imenica (bez odredbe) nisu zabilježene u datim izvorima. Pokušajmo preoblikovati navedene oblike pridjeva u genitive imenica i posmatrajmo kako oni funkcioniraju:

<i>ujakova radnja</i>	:	<i>radnja ujaka</i>
<i>očev đogat</i>	:	<i>*đogat oca</i>
<i>hanumin nakit</i>	:	<i>nakit hanume</i>
<i>kelnericina sukњa</i>	:	<i>suknja kelnerice</i>

Sintagme *radnja ujaka, nakit hanume, sukňa kelnerice* koliko god zvučale neuobičajeno, ipak bi mogle funkcioniрати na mjestima ishodišnih prisvojnih sintagmi. Ali, oblik **đogat oca* neprihvatlјiv je za sve govornike. Ovdje je presudan odnos živog i neživog, tj. posjednika i živog/neživog posjedovanog. U svim ovim primjerima posjednik je osoba (ujak, otac, hanuma, kelnerica). Ako posjedovano predstavlja nešto neživo (radnja, nakit, sukňa), tada su prihvatljive i genitivne forme. Međutim, ukoliko i posjedovano označava štогод živo (kao u našem primjeru – đogat), u tom slučaju mogućnost zamjene pridjeva genitivom. Postoje, dakle, i situacije kada pravila generalno dopuštaju obostranu upotrebu, a za takvo što, u pojedinačnim slučajevima, ne postoje uvjeti.

Sveštenikove ruke bile su pobožne i gladne. (PA, ZDŽ, str. 54) Polako glas cirkusantov gubio je oštrinu i sve lakše i sve dublje tonuo. (P, ZD, str. 55) Odmah je zapalio cigaretu i upaljenu šibicu držao malo duže među prstima, gledajući djevojčino lice. (Tv, MS, str. 19) Samo ne znam zašto sam sve češće bivao mlačen, zašto majčine oči postajahu dublje i zašto smo izjutra suh hljeb jeli ... (P, ZD, str. 146) Očeva ruka počela je opet da kruži nad njim tražeći, kao s pitanjem, glavu i oštru upravljenu kosu, a Hamdo ni sam ne znajući zašto, obuzet tugom i srećom u isti mah, poljubi tu ruku. (P, SK, str. 77)

Glava konjanika blago je podignuta i okrenuta prema ispruženoj ruci. (PA, ZDŽ, str. 166) Gledao sam u njegovo izbrazdano lice skitača, u lukave a opet nevine oči prestupnika s maštom, i nesvesno se smiješio. (Tv, MS, str. 45) – cijelina

Za neke preoblike ne postoje normativne prepreke bez obzira o kojem se smjeru radi, tj. da li se pridjev transformiše u genitiv ili obratno. Tako se pridjevska sintagma *djevojčino lice* dâ lahko preinačiti u genitivnu *lice djevojke*, a *lice skitača* ostvaruje se kao *skitačeve lice*. Međutim, uvrštavanjem tih preoblika u kontekst, tj. rečenicu, uočavaju se promjene na semantičkom i stilskom planu. Podsjetimo, pridjevu je karakteristična određenost, genitivu neodređenost. Sintagme *djevojčino lice*, *skitačeve lice* izražavaju pripadnost jednoj određenoj individui; oblicima *lice djevojke*, *lice skitača* označava se pripadnost bilo kojoj, pa time i svakoj osobi te vrste, osobama koje imaju zajedničke osobine. Snažna stilска obilježenost i velika pojmovna izričitost vežu se za genitivne sintagme.

Došao je (došlo mu tako!) – da prosi Nailu, najstariju stričevu kćer. (P, SK, str. 64) Gdje se sakrila doktorova žena, šta je s amazonkom? (T, MS, str. 53) Zamišljao sam susret s mlađičevim roditeljima, odavno, otkad nosim pismo. (T, MS, str. 35) Drugi put ga je kadijin sin nehotice udario kamenom u glavu, a Ahmetaga, videći krvavo čelo svog sina odjuri u kadijinu avliju, prođe pored preplašenog krivca i isprebija kadijinu sluškinju na mrtvo ime, ni krivu ni dužnu. (P, ZD, str. 172) (Drugi primjer odnosi se na vlasništvo osobe, tj. kadije.) Ugleđni profesorov brat je naime oženjen Bosankom, Sarajkom, koja u Sarajevu ima sestru i nećaku. (SS, DŽK, str. 12) Bio je sultanov savetnik i “išao je za sudbinom ili ga je sudbina gurala pred sobom.” (PA, ZDŽ, str. 135) Kadijine pisare će poznati, i govoriće drugo. (Tv, MS, str. 185)

Župčani su došli u gomili, žena imama i jednog seljaka (druga je na porodu, kako su mi rekli, kao da se pravdaju), braća, sinovi, rođaci. (Tv, MS, str. 29) Jesam najveći prijatelj Njinje i najveći njen neprijatelj. (PM, AI, str. 277) Dervo je bio zamjenik zapovjednika policijske stanice na Marindvoru, dakle jedna od najvažnijih osoba marindvorskog kvarta u ratnom razdoblju, a ja sam bio vlasnik jednog od dva marindvorska šporeta na drva i ugljen, dakle također

jedna od najvažnijih osoba marindvorskog kvarta u ratnim uvjetima, iako nisam bio borac. (SS, DŽK, str. 11) Sluginog sluge sluga (PA, ZDŽ, str. 161)
 – odnos srodnika, druga, prijatelja/neprijatelja, službeni ili poslovni odnos

Kombinacijom pridjeva i genitiva kao u posljednjem primjeru ostvaruju se različiti stilski učinci i igre riječima što, obogaćuje i osvježava spisateljski izraz čineći ga neobičnijim i interesantnijim za čitaoca. Ono što je norma propisala kao “neuobičajeno” za pisce je privlačnije i efektnije negoli nešto što se svakodnevno ponavlja i susreće.

Sto godina posle pesnikove smrti veliki pisac Džani rekao je: (...) (PA, ZDŽ, str. 180) Nastavilo se materinom smrću, kad je on dječak, morao sam da je pokopa, a bilo je pet ljudi na dženazi. (P, ZD, str. 74) Niti on, pogođen bratovljevom smrću, koja je krvavo potvrdila njegovu crnu misao o ljudima, može primiti ikakav drugi razlog osim razloga mržnje. (Tv, MS, str. 138)
 – i drugi odnosi

Ni za ovu potkategoriju posesije (uz imenicu *smrt*) genitiv od zajedničke imenice u korpusu koji smo pregledali nije korišten.

5. Pripadanje predmetu najčešće se označava oblikom genitiva. Razlozi su jasni i tiču se same tvorbe prisvojnih pridjeva od tih imenica. Sufiksi koji tvore prisvojne pridjeve predmeta i pojave (-ski/-ki, -ički, -ački, -anski, -ni, -ani, -eni, -ovni, -evni) i nisu pravog prisvojnog značenja, te redovno nose opisnu nijansu značenja. Tako, ukoliko se insistira na iskazivanju pripadnosti, a ne kakve druge kategorije, mora se upotrijebiti prisvojni genitiv.¹⁴

Neke neodredive promjene u svjetlosti i šumovima nagovještavaju kraj dana. (P, SK, str. 46) Lučna sjenka mosta ugibala se na betonskoj ivici Keja i lomila u pepeljastosivim naborima rijeke. (PM, AI, str. 307) Oko ponoći sam je pozvao telefonom iz portirnice hotela. (T, MS, str. 203) Sve je više stiskala moje prste i dok su odnekle dopirali akordi sevdalinke što je narušavala noć i tišinu, ona je nesuvršlo govorila nešto o đerđefu i vezu koji oživljuje i imala je zažarane obrale. (P, ZD, str. 150) Ostade kamenje, ostadoše ptice na zidu avlje, a nju ponijesmo – sve po dvoje i dvoje sa svake strane, i sve jedne ruke smjenjuju druge. (K, ČS, str. 175) Djeca su čučala kraj vrata kolibe. (Tv, MS, str. 13) Nabavila je dva šporeta i smjestila ih u prizemlje škole, a onda organizirala grupu mladih i spretnih ljudi koji nabavljuju ogrijev za te šporete. (SS, DŽK, str. 188)

Kada se u ovakvim prilikama nađe pridjev, vrlo se rijetko njime označava sama posesivnost. Opisno značenje gotovo je redovno, nekada jače, nekada slabije izraženo. Posesivnost je dominantnija u primjerima gdje se tačno zna na koji se pojmom uz koji pridjev

¹⁴ O ovome vidi: M. Stevanović, *Posesivne forme...*, str. 16-28.

M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Naučna knjiga, Beograd, 1979, str. 186.

No, neke gramatike i u tim uvjetima daju prednost pridjevskoj službi, kako je već rečeno u uvodu ovog rada (Brabec–Hraste–Živković, Babić–Težak).

stoji misli, te tamo gdje se može uspostaviti odnos vlasništva ili cjeline između sastavnica sintagme.

Kad se pomolih na kućnom pragu, dočeka me domaćica. (H, IS., str. 170) Ilija Rezikin, zelen i sušičav starac, protegao se na tamnoj postelji, pogledao kroz pendžer u potok što mu je lizao kućni zid natapajući ga vlagom pa zastenjao: (...) (P, ZD, str. 151) Uleti Senija s rukama na licu, pade u sećjski čošak i zarida. (P, SK, str. 75) Zato se umirim s glavom na uzdignutom jastuku i kroz prozor vidim bolnički park. (T, MS, str. 164) Leži iza opštinske kuće u bašći. (H, IS, str. 141) Hoću da sjednem na tronožac, ama mi korak podje pa otvorim sobna vrata. (H, IS, str. 171)

Ovakvi i slični primjeri uglavnom su poprimili ustaljenu formu i time se približili frazeološkim izrazima. Dakle, genitiv predmeta precizniji je u definiranju značenja posesivnosti, isključuje dvomislenost, dok je posesivni pridjev ovdje rijetko nosilac samo posesivnog značenja. Međutim, ponekad i genitiv dobiva značenje svojstva, i to "ako se predstava na čije ime genitiv stoji uzima kao jedna od većeg broja predstava iste vrste, koje su zajedničku prirodu dobile baš pripadanjem bilo kojoj predstavi s imenom u genitivu"¹⁵, npr.:

Džingis i njegova vojska naročito su prezirali stanovništvo gradova. (PS, ZDŽ, str. 107)

Stanovništvo gradova ovdje se razumije kao *gradsko stanovništvo, građani*, a ne kao *stanovništvo koje pripada gradovima*. Semantička je opozicija *seljaci*, te se zbog toga posesivno značenje tumači više kao opisno. Posesivna i opisna značenja tjesno su povezana, nekada neodvojiva, što je i razumljivo, jer samo svojstvo nečega, zapravo, jedna je vrsta posesivnosti a neko svojstvo, ipak, pripada svom nositelju.

5.1. Od predstava tipa "mjesec", "sunc", "zemlja", "vjetar" koriste se obje forme za označavanje pripadnosti. Oblik posesivnog pridjeva kao "mjesec", "sunčev", "zemljin" još je kod Đ. Daničića¹⁶ tumačen kao težnja ka personifikaciji, tj. da se ove predstave prikažu kao živi stvorovi, te odatle i sufiksi za posesiju živih bića -ov/-ev, -in.

Rastaljena sunčeva ploča zalila je cijela vrata sjenika i stvara mi žitkožut, gotovo bolan mrak. (P, SK, str. 127) Ta svjetlost ne dolazi od sunca, sunčev disk je doduše tu, na nebū i lijepo vidljiv, ali više kao ukras koji treba naglasiti izrazito tamno plavilo neba (koje je u tim danima mnogo tamnije nego inače) nego li kao izvor svekolike svjetlosti. (SS, DŽK, str. 51) Po zidu bjesomučno skače sunčeva zraka što se odbila od oštrice. (P, ZD, str. 73) Ako uporediš Zemljino vrijeme i naše, čudit ćeš se, u prvi mah: Zemljina sekunda je dvadeset i tri i po sata na našem računanju. (PM, AI, str. 319)

¹⁵ M. Stevanović, *Posesivne forme ...*, str. 38.

¹⁶ Prema navodima Mihajla Stevanovića, *Savremeni ...*, str. 185.

Personifikacija je još očiglednija u primjerima gdje su ove predstave napisane velikim početnim slovom. Autor je iz stilskih razloga upotrebljavao veliko slovo iskazujući i na grafijskom planu svoje ideje o živoj prirodi zemlje.

Ja izvadim sablju iz korica i dignem je – da joj zrake sunca padnu na oštricu.

(K, ČS, str. 33) *Udarile su me ko njene boje pri zalasku sunca.* (P, SK, str. 136)

Šteta što Rakić nije video zalazak sunca na Džebeli Silbalu. (PS, ZDŽ, str. 13) *U Širazu će gledati zalazak sunca.* (PA, ZDŽ, str. 171)

Iako se smatra da je običniji pridjev ovih imenica, vrlo često se susreće i oblik tzv. subjekatskog genitiva.

5.2. Prisvojni pridjev uglavnom zamjenjuje svoju konkurentnu formu kada se radi o zemljopisnim nazivima, mada se i u ovom slučaju može pojaviti genitiv koji su najčešće u jezičkoj nauci nazivali *političkim genitivom* proizašlim iz težnje za unifikacijom jezika.¹⁷

Na tom skupu behu sve sami generali i turske paše. (PA, ZDŽ, str. 100) *U Teheran upadaju ruski kozaci, u Perzijskom zalivu ljudaju se engleske topovnjače.* (PA, ZDŽ, str. 170) *Pre tri stoljeća zbunio se u ovom gradu poznati francuski putnik, izvesni gospodin Šarden, kada je video svjetlost i vatromet...* (PA, ZDŽ, str. 140) *Na perzijskom jeziku koji ne razumem, ali i očima i rukama koje dobro shvatam, govorio je carskom činovniku da treba proveriti kako je ova protuva uspela da dođe u Iran i da se čak utrpa na listu gostiju carske blagajne.* (PA, ZDŽ, str. 144) *Protegle se otrovne-zelene Ibrišimove čakšire, nad svim bosanskim selima, zadrle u brda, iz njih izrasle kandže i zbole se u debele, blage i dobre bosanske planine, pa deru.* (P, ZD, str. 65)

Sintagme iz prethodne rečenice *bosanska sela* i *bosanske planine* ne samo da označavaju pripadnost sela i planina zemlji Bosni nego nose i opisne značenjske nijanse: to su sela i planine svojstvene Bosni, podrazumijevajući uobičajeni oblik, prirodu, veličinu i sl. Genitiv je u ovakvim situacijama mnogo precizniji i određeniji pogotovo što se radi o dvostruko motiviranim prisvojnim pridjevima koji se odnose i na zemljopisni naziv i na množinski lik etnika.¹⁸

Ako se Perzijanke po lepoti mogu meriti sa Đurđankama, onda se žene Afganistana ne mogu ni primaći Perzijankama. (PA, ZDŽ, str. 140) *Te domaćice aviona su stvarno najlepše devojke Perzije.* (PA, ZDŽ, str. 172) *Valjalo bi, usvari, govoriti o poeziji Persije u svim vidovima.* (PA, ZDŽ, str. 164) *Stihove je uklesao najveći krasnopisac Persije Abdulhamid Malek, zvani "princ kaligrafa".* (PA, ZDŽ, str. 178) *Pošto je Širaz sveti grad persijske reči, prvi moj posao u ovom gradu bio je da odem i poklonim se turbetu najvećeg liričara Irana Šemsudinu Muhamedu Hafizu.* (PA, ZDŽ, str. 177)

¹⁷ Vidi: B. Kuna, *Norma...*, str. 7.

¹⁸ Vidi: Barić–Lončarić–Pavešić–Peti–Zečević–Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997, str. 364.

Pridjev u posljednjoj rečenici odnosi se na sve ono što se stvaralo na persijskom jeziku (kao i na posebnu osobitost takvog stvaranja), dok se genitivom tačno precizira područje te države.

5.3. Od imena naseljenih mjesta, gdje bi se trebala upotrebljavati sintagma s posesivnim pridjevom¹⁹, vrlo se često nalazi genitiv. Isti je slučaj i s nazivima rijeka, mora, okeana.

Danas na beogradskim ulicama nema ni jedne moje kockice. (PM, AI, str. 255)
Njujorški neboderi ostadoše pošteđeni - ubetonarana materija nije strujila s podinom... (PM, AI, str. 286) I, stijene uzidane u Savski most i ugrađene u obalu Save, i pripremljene za ugrađivanje, tu pred licem Beograda, strujuše odluku o pobuni. (PM, AI, str. 285) Već tri dana živim u Persiji i muvam se po teheranskim sokacima. (PA, ZDŽ, str. 111) Sjetih se da je Dervo prizor pred ulazom u sarajevski tunel usporedio s ukrcavanjem stvorenja u Nuhovu lađu, pa mu htjedoh prebaciti da ovako suludo pada zato što je on dozvao Nuha spominjući ga. (SS, DŽK, str. 181) Nikada ga nisam video tako razdraženog kao u tom našem julskom prolasku nilskim kejom. (P, SK, str. 34)

I ona je bila lasica, Kola Brenjone, vitka i gipka, lijepa i mila, i šta sve ne bi mogli reći o djevojci koju smo vidjeli, znale su nas sve zapuštene staze Tašmajdana, klupe Kalemeđana, svi čoškovi Palilule, i svuda smo krali poljupce, stideći se prolaznika što su nailazili kroz tamu. (T, MS, str. 39) U zoru smo naišli na prve policijske karaule u prilazima Meke. (PA, ZDŽ, str. 20) Krovovi i vrtovi Teherana su pobeleli. (PA, ZDŽ, str. 116) Na dnu Pacifika uz otvor cijevi kojom ispuštamo njinjanske hemijske otpade - ključali sumporni gas. (PM, AI, str. 327) Pogleda riđi teretnjak kako tutnji drugom obalom Save, ne vidi mu ni kraj ni početak, tutnji riđi teretnjak kao da oburvava pejzaž, sasvim izgledan oburvavanju. (PM, AI, str. 251)

Po svemu sudeći, ni ovdje posesivni pridjev nije frekventniji u tolikoj mjeri da bi se reklo da je genitiv sporadičan ili rijedak. Ovakav genitiv preciznije od pridjeva određuje pripadnost i često se poseže za njim kada se teži ka jasnoći iskaza.

6. Posesivni genitiv našao je svoje mjesto i u sintaggama sa značenjem dijela biljke, njenog ploda ili dijela ploda. Ali takve sintagme, bilo pridjevske ili genitivne, M. Stevanović ne smatra uopće posesivnim, već kaže da one "označavaju osobinu dobivenu po vrsti biljke s imenom u osnovi pridjeva"²⁰. Pritom isključuje svaku upotrebu genitiva, osim kada se javlja uza nj neka odredba, ili ako se genitiv i uvodi, onda je redovno sa prijedlogom "od".²¹ Daničić je ove primjere uvrstio u posesivnu kategoriju.²² Oni se

¹⁹ Izričitu upotrebu posesivnog pridjeva u ovim okolnostima odobrava i B. Kuna (*Norma ...*, str. 8).

²⁰ M. Stevanović, *Savremeni ...*, str. 185.

²¹ Isto, str. 185.

²² Prema navodima Mihajla Stevanovića, *Savremeni ...*, str. 185.

značenjski bitno razlikuju od gradivnih sintagmi (*jelova građa, hrastov parket, brezova metla*) i ablativnih sintagmi (*lipov čaj, limunov sok, kokosovo brašno*), te se možemo složiti s Daničićevim mišljenjem.

Ne znam, profesore, koliko si to uzeo u obzir kad si orahovu ljušku u kadi izložio valovima od ventilatora... (PM, AI, str. 342) Sjede tamo ljudi i puše, neko duhan a neko sasušeno kruškovo lišće, slušaju pjesmu i uspavljaju se. (P, ZD, str. 52) Spuste se nad järke gole šljivine grane, prašnjave i uprskane blatom (...) (P, ZD, str. 78) Preko avlje prolaze na prstima, a mrak se većeras nekako raniye izvlači iz budžaka i miješa sa svježim dahom vjetra što u mahove polijeće sa granate dudove krošnje. (H, IS, str. 18) Kroz dudovo lišće sjalo je do podne sunce, i muhe su zujale na prozoru i udarale stakla! (H, IS, str. 22) Nije li islamska kultura simboličku vrijednost žita prepoznala u datuli, to jest u palminu stablu kojega palmini listovi grade svojom smrću? (SS, DŽK, str. 171)

Možda bolje od mene osjećaju to list bukve i javora, i iglice smreke i bora. (P, SK, str. 46) Na vrhovima šimšira i sevlija kočopere se rajske ptice, a sa grana jorgovana bulbul poje. (PA, ZDŽ, str. 103) Onaj Kulaš tako ne bi umio, jer on ne zna šta je jedna grana šeftelije kad na nju počne da se spušta veče... (K, ČS, str. 148)

Istog je mišljenja bio Stevanović i za sintagme sa nazivom životinje u osnovi prisvojnog pridjeva: pridjev tada nije posesivni, već “*kazuje svojstvenost čitavoj vrsti*”.²³ Takve ćemo sintagme smatrati posesivnim kao i u prethodnim primjerima.

Zadnje kandže na obe petlove noge čvrsto su uvijene u krpe. (PA, ZDŽ, str. 82)

Kada se u ulozi posjednika pojavi množina, tj. više biljaka ili životinja, tada se upotrebljava genitiv.

Nikada i nigdje nisam video tako krupne cvetove ruža kao u Dželalabadu. (PA, ZDŽ, str. 89) Po bazenima plivaju nežne latice ruža, a odaje mirisu na dunje i jeribasme. (PA, ZDŽ, str. 132) Neko je rekao da vrhovi ovih brda liče na kreste petlova. (PA, ZDŽ, str. 13)

Ovim otvaramo sljedeću tačku koja se odnosi na broj posjednika i diktira posebna ograničenja u distribuciji posesivnih formi.

7. Ova je kategorija vrlo značajna za održivost genitiva i čini ga tako postojanim u našem jeziku, jer se samo genitivom može obilježiti posesivnost ove vrste. Dakle, jedino se genitivom da obilježiti pripadnost čega množini posjednika. Uzroci ovog pravila leže u tvorbi pridjeva u našem jeziku kojima se zaista mogu označiti mnogobrojni odnosi, ali oni i nisu najprecizniji kada su u pitanju pojedini odnosi i istančane nijanse. Stoga se, bar ovdje, ne smije tako olahko zanemariti značaj i funkcija genitivne forme. Poznato je da se sufiksima *-ov/-ev, -in, -ljev* za izvođenje pridjeva od živilih bića kazuje pripadnost pojedincu; svim

²³ M. Stevanović, *Posesivne forme...*, str. 10.

drugim sufiksima bilježi se i pripadnost množini lica i neodređenom pojedincu, a usto imaju i dodatnu opisnu komponentu. O predmetima je bilo govora ranije: ako se genitivom iskazuje pripadnost jednini, logično je da će i u množini genitiv biti pogodniji i učestaliji.

*Tiha radoš i kad sam ugazio u duboko blato razgaženo nogama ljudi i stoke
što se u čudnom nemiru prebacuju s jedne strane na drugu. (T, MS, str. 7) Igrali
smo se pred kućom i čežnjivo zurili u daleke vrhove brda što se miluju sa oblacima.
(P, ZD, str. 146) Prodavao je poslije molitvenike po dvorištima hramova. (H, IS,
str. 26) Bogati ovde kao da nisu uspeli da svoje blagostanje i udobnost zaštite
i ograde debelim i neprobojnim zidovima od očiju siromaha... (PA, ZDŽ, str.
108) ...A vrijeme se cijedilo niz drvene, polutrulje krovove kuća. (P, ZD, str. 78)
Osjećam prženje napona u zemlju: od vrha rašalja, od vrha ruka, vrha noge,
stopala... (PM, AI, str. 310)*

7.1. Posebno mjesto u svim raspravama i gramatikama, kad se govori o posesiji, zauzimaju primjeri sa genitivom izvedenim od naših prezimena koja se završavaju na *-ić*. Ako se radi o jednoj osobi, od njenog prezimena na *-ić* dozvoljavaju se obje forme.

*Sjetio sam se Crnjanskog i Cvijanovićeve knjižare. (PA, ZDŽ, str. 20) Takav
nasmejan taban bio je za doba mog detinjstva u izlogu Džajićeve apoteke u kući
Mihajla Đurića na Dorćolu, blizu Bajrakli-džamije. (PA, ZDŽ, str. 143) Smeta mi
i uporno kuckanje Jovanovićeve mašine... (T, MS, str. 110)*

Za ovakav genitiv nije pronađen primjer u posmatranim izvorima.

Dakle, gdje je riječ o pojedincu / nosiocu takvog prezimena, sve je jasno: dopušteni su i prisvojni pridjev i prisvojni genitiv. Ali stvari se zakomplificiraju kod označavanja svih pripadnika i potomaka jednog prezimena koje ima krajnji nastavak *-ić*. Genitiv je tada redovan. Takva množina koja označava osobe povezane porodičnim ili plemenskim vezama naziva se i "klanska" množina (M. Ivić). Đ. Daničić pokušao je opravdati pridjevsku upotrebu tako što je uz svako prezime u genitivu *zamišlja*o i *prepostavlja*o dodatak / ime člana te porodice.²⁴ Stevanović je to slabo uporište lahko pobjio: pridjev стоји ako se koristi ili samo ime ili samo prezime (primjeri se nalaze u poglavlju 2), a genitiv ako je uz ime i prezime. Zašto bi se onda odjednom sve obrnulo, pa se od samog prezimena gradio genitiv? Tako je Stevanović ustanovio da se prilikom označavanja "pripadnosti kuće, imanja, potomaka, bližih i daljih, i sl. – ne, po našem mišljenju jednom imaoču nego većem broju imalaca onoga što je označeno rečju od koje zavisi genitiv prezimena na *-ić*".²⁵ ne bi mogao upotrijebiti i pridjev. U hrvatskoj književnoj tradiciji ovakvi su oblici "stilski obilježeni kao jedri pučki izrazi".²⁶ B. Kuna dodaje da "takve sintagme pridonose naglašavanju mjesnog kolorita, no u savremenom jeziku (one su) pojava koje odavna nema"²⁷, te se, analogno ovome, i druga prezimena ponašaju isto u datim situacijama.

²⁴ Prema navodima Mihajla Stevanovića, *Savremeni* ..., str. 188.

²⁵ M. Stevanović, *Savremeni* ..., str. 187.

²⁶ Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1986, str. 422.

²⁷ B. Kuna, *Norma* ..., str. 5.

Primjeri se, međutim, bilježe.

Dok je carski činovnik govorio o upravi cara Darija i njegovim velikodostojnicima, odnekud se setih Palilule i njenog starog, davno upokojenog žitelja Jovana Ilića, srpskog popečitelja, pesnika i rodonačelnika čestite kuće Ilića. (PA, ZDŽ, str. 206) Doslovno su pretrčale, ne osjećajući tlo i ne prekidajući zagrljaj, onih stotinjak metara do kuće u Kulovića ulici u kojoj su tada živjele. (SS, DŽK, str. 111) Ja bih otisao po nju na posao, sačekao da ona može pobjeći, otisli bismo u Slatko čoše na vrući salep i onda prema Babića bašči i dalje, najprije do Alifakovca pa nazad do Podcarine i onda prema Kozijoj čupriji. (SS, DŽK, str. 183)

Alijin kalifat došao je posle duge i teške borbe sa rođacima iz kuće Omajada. (PA, ZDŽ, str. 80) Zahvaljujući darežljivosti vladara iz doma Gaznevida, veliki broj matematičara, neimara i umetnika dolazio je u Gazni iz čitavog sveta. (PA, ZDŽ, str. 107) Sada sam u Isfahanu, staroj slavnoj prestonici Persije, za vladavine još slavnih kuća Selđuka i Safavida. (PA, ZDŽ, str. 132) Tek kada je na presto zemlje došao prosvećeni vladar i daroviti pesnik Karin Kan iz kuće Zanda podignut je Hafizu ovaj veličanstveni mauzolej. (PA, ZDŽ, str. 178) Stanujem u hotelu "Šah Abaz" nazvanom po najvećem vladaru kuće Safavida... (PA, ZDŽ, str. 132)

Često se susreću ovakvi primjeri i u nazivima građevina, mjesta, ulica (*Arslanagića most, Ramića han, Filipovića kasarna, Lukića Polje, Dženetića sokak*), što dovoljno govori o postojanosti ovog fenomena.

Na isti se način javlja oblik genitiva i prilikom uspostavljanja službenog ili poslovnog odnosa prema pripadnicima istog prezimena. U sljedećim primjerima jasno se ogleda stanje međusobne trpeljivosti pridjeva i genitiva prisvojnog:

"Čiji ste vi kmetovi?"

"Kako koji?", odgovara jedan.

"Ja i ovaj do mene, mi smo Asimbegovi. I ovaj. I onaj onđe. A ovi drugi su Uzeirbegovi."

"Begova Filipovića, bezbeli?" pita dalje Fatima.

"Filipovića." (P, SK, str. 43)

Prvi i drugi pridjev od ličnog su imena, u trećem slučaju, gdje uz prezime na -ić stoji i titula, javlja se dabome genitiv, dok je u posljednjem primjeru iskorišten genitiv od tog prezimena i bez ikakve odredbe, jer se misli na sve pripadnike tog prezimena shvaćene kao nedjeljiva cjelina.

Genitiv je, dakle, ovdje nezamjenjivo sredstvo posesivnosti i kod ostalih primjera koji se tiču množine posjednika, kao npr. u obrazovanju subjekatskog i objekatskog genitiva.

8. Subjekatski i objekatski genitivi specifična su pojava u našem jeziku. Nastali su u širem procesu nominalizacije (poimeničenja) izraza, i to tako što se od jedne ishodišne

rečenice glagolski predikat preoblikuje u imenicu sa značenjem glagolske radnje, te ako se subjekat te rečenice iz nominativa preoblikuje u genitiv, nastaje tzv. subjekatski genitiv, a ako objekat te ishodište rečenice postane genitivom nove strukture, govori se o tzv. objekatskom genitivu. Upravo zbog svoje specifične prirode nastanka i značenja koja nose, sve se češće ne uvrštavaju u kategoriju posesivnosti. Tako Milka Ivić ističe da subjekatski i objekatski genitiv, i pridjevi preobljkovani od njih, prvenstveno služe za označavanje transforma u okviru nominalizirane konstrukcije, te da je ovdje "značenje posesivnosti od sekundarnog značaja i nije, uostalom, ni redovno prisutno".²⁸ Istog je mišljenja i Branko Kuna. Miloš Kovačević u poglavlju o nekongruentnom atributu s posesivnim značenjem ne spominje subjekatski i objekatski genitiv, već ga posmatra i svrstava u posebnu kategoriju.²⁹ U gramatikama M. Stevanovića, T. Maretića, R. Katičića, D. Raguža, M. Lalevića³⁰ subjekatski i objekatski genitiv tumače se u sklopu posesivnosti, jer radnja, stanje pripada svom izvršiocu, nosiocu (SG) ili svom predmetu radnje, stanja (OG). Iako postoje tako oprečna mišljenja o njihovoj naravi, ipak valja uporediti kakva je ovdje konkurenčija pridjeva i genitiva.

8.1. Svi autori navedenih gramatika napominju da se objekatski genitiv rijetko može zamijeniti ili preobljkovati u posesivni pridjev. Iz ovoga proizlazi njegova druga osobenost: objekatski genitiv upotrebljava se i od vlastitih imena bez ikakvih odredaba, kao i od geografskih pojmljova, objekata, zajedničkih imenica, naziva životinja i sl.

- *I ja bih trebao sudjelovati u pokrštavanju Kenana?!* (SS, DŽK, str. 103) *Ili pokrštavanje Kenana, kako bi ti rekao – objasni H.* (SS, DŽK, str. 120) *Ono bitno mi je bilo jasno, a to je da će koliko sutra krenuti u borbu za spasavanje Kenana.* (SS, DŽK, str. 120) *Poginuo je prilikom bombardiranja Beograda.* (PM, AI, str. 329) *Uzeo je predujam za prodaju Persije...* (PA, ZDŽ, str. 109) *Sem toga, obrezivanje dečaka je i velika svečanost i pravi praznik, pa se za tu priliku pripremi i gozba uz pesmu i svirku.* (PA, ZDŽ, str. 87) *Zatim o pitanjima nepoštivanja vjere, nepoštovanja vlasti, nepoštovanja ljudi od ugleda.* (Tv, MS, str. 102) *Najviše mi odgovarala šutnja i listanje knjiga.* (PM, AI, str. 299) *Nekako tri misica iza te frututme oko otvaranja rudnika počeše zla.* (P, ZD, str. 124) *Ovde se prvo uredi bašta, pa se tek onda misli na gradnju kuće.* (PA, ZDŽ, str. 116)

Sjedi sa bratom, zakupcem hotela. (P, SK, str. 138) *Doduše, sa svih strana Perzije ljubitelji poezije skupljali su priloge i slali u Širaz da se podigne turbe dostojno*

²⁸ M. Ivić, *Genitivne forme ...*, str. 259.

²⁹ Miloš Kovačević, *Kroz sintagme i rečenice*, Sarajevo 1992, str. 16.

³⁰ M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Naučna knjiga, Beograd, 1979; T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1963; R. Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus-Zagreb, 1986; D. Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997; M. Lalević, *Sintaksa srpskohrvatskog književnog jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika narodne Republike Srbije, Beograd, 1962.

velikog pesnika. (PA, ZDŽ, str. 178) U Jerusalemu je od goniča *mazgi i smernog prosjaka dogurao do sahadžije*. (PA, ZDŽ, str. 186) Nekada su na svakih nekoliko koraka u ovom zidu bile čele-kule sazidane od glava pobedjenih i kažnjenih branilaca grada. (PA, ZDŽ, str. 156) I osjećam se kao gospodar svijeta dok držim na rukama trudnu ženu u vreloj sobi iznad mahalske pekare. (Tv, MS, str. 101)³¹

Težnja ka jasnoći i preciznosti u jeziku glavni je uzrok što se umjesto objekatskog genitiva ne upotrebljava transformirani pridjev, ali kada je sasvim jasno i kada nema nikakve nedoumice da se upravni član sintagme odnosi na zavisni član kao na objekt, a ni u kom slučaju kao na subjekt, dopušta se i pridjevski oblik.

Doktorov odlazak doveo je ovamo tetka Biku, mladićevo hapšenje dozvalo je još jednu tetku, pogodniju za ovaj slučaj, svečaniji i sumorniju. (T, MS, str. 222)

Sintagma *doktorov dolazak* nastala je preoblikom subjekatskog genitiva; u drugom slučaju sasvim je jasno da je neko uhapsio mladića, dakle da je mladić objekt hapšenja, nikako da je on taj koji hapsi, tj. subjekt radnje, pa tako nisu postojale zapreke za obrazovanje pridjevske sintagme.

8.2. Kod subjekatskog genitiva³² stanje je bitno drugačije: pridjev i genitiv naporedo se upotrebljavaju, ali se od vlastitog imena tvori samo pridjev, nikada genitiv. Glagolske imenice mogu biti onomatopejskog ili drugog značenja, te i deadjektivnog porijekla.

Sve se promijeni kad čuh pisak lokomotive... (P, SK, str. 36) Mi osjećamo strujanje materije. (PM, AI, str. 324) I pun sam njenog dubokog glasa, ljepši je od žubora vode. (Tv, MS, str. 36) Siguran sam da će se desiti, radost neka, ljubav, ma šta što nije mrzvoljno sivilo dana i noći. (T, MS, str. 45) Kad su stajali, osjećali su stud rijeke nošenu povjetarcem s ušća. (PM, AI, str. 313) Kad je ukazivao na zagađenosť Save i upoređivao slučaj s Temzom, neki mlađi članovi su ga prekidali upadicama. (PM, AI, str. 308) Dva seljaka u pratnji žandara, odozdo iz šljivika, nosili su nekog među sobom. (PŽV, HH, str. 26) Nasmišešio sam se toj šašavoj misli, kao izlijеčen pijanac mirisu rakije, pomalo sjetno, pomalo podsmješljivo. (Tv, MS, str. 51) Neko je rekao da je tromost Istoka nastala u beskrajnim jahanjima u karavanima kroz pustوش i samoću. (PA, ZDŽ, str. 46)

Strašno mi je bio privlačan ovaj, stalno naglašavam, zaključak profesorov. (P, SK, str. 36) I pomogao je: mušterije su počele da dolaze u većem broju nego što

³¹ Ovakve sintagme u kojima se u prvi plan stavlja isticanje vršioca radnje Miloš Kovačević u članku *Tipovi nekongruentnog atributa uz deverbalitivne imenice u djelima Anđelka Vuletića* (Književni jezik 11/2, 1982, Sarajevo, str. 83) ne navodi u svom razmatranju, jer je, kako autor misli, objekatsko značenje tek u drugom planu.

³² Milorad Radovanović mišljenja je da je termin "genitiv agensa" pogodniji od naziva "subjekatski genitiv" (M. Radovanović, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XX/2, Novi Sad, 1977, str. 136). Međutim, kako je u lingvističkoj literaturi učestaliji i tradicionalniji termin "subjekatski genitiv", tako nije ni došlo do šireg prihvaćanja ovog Radovanovićevog prijedloga.

se nadoao, i on se uvjerio da ženina grdnja može biti vrlo korisna, ako je primiš kao savjet, i ako te sreća posluži. (Tv, MS, str. 24) Samo da nije bilo kadijine potvrde o njegovoj smrti, a on je bogme nije pisao, ne bi se ženio njegovom, to jest svojom ženom, niti bi je uzeo da nije imala imetka, jer on svoga nema. (Tv, MS, str. 65) Nije to i ne može biti želja da nas zadrži do kćerkina povratka ne bi ostala sama... (SS, DŽK, str. 75) Pokazao mu se zid visok a iza njega nedostigna sloboda, pa tužna zgrbljenost bratova... (P, ZD, str. 105)

Neosporno je da se naporedo upotrebljavaju subjekatski genitiv i od njega izveden prisvojni pridjev. Zamijenimo li, u ovim primjerima, genitiv pridjevom u sintagmama gdje je posjednik nešto neživo, doći će do promjena o kojima smo već govorili: takvi pridjevi i nisu pravi prisvojni, jer je u njima sadržano i opisno značenje (*materijsko strujanje, riječna stud, rakijski miris*). Izraz *u pratnji žandara* preoblikom u pridjevsku sintagmu *u žandarevoj pratnji* dovodi do promjene prvobitnog značenja, pa bi se u tom slučaju i uloge zamijenile i žandar više ne bi pratilo seljake, nego bi seljaci pratili žandara. Slična promjena bi se desila i kada bismo sintagmu *ženina grdnja* preinačili u *grdnja žene*: subjekatsko značenje mijenja se u objekatsko značenje. Ovdje, dakako, postoje posebni razlozi zašto je upotrijebljen jedan ili drugi oblik, dok se preostale navedene sintagme daju transformirati u genitivne konstrukcije bez većih poteškoća (*zaključak profesora, potvrda kadije, povratak kćerke*).

Kada je, dakle, vrištilac radnje osoba označena vlastitim imenom, ne može se upotrijebiti subjekatski genitiv i preoblikuje se u pridjev, osim kada ima neku odredbu uza se. Tako nalaže norma. No, kakvo je stanje u praksi?

Elizin ugriz! (P, SK, str. 59) Nesta zadaha od svijeće; polako je zamirao i Ankin jecaj. (H, IS, str. 32) Kad sam čuo Mahmutov kašalj u dvorištu, rekao sam Tijani da stavi nešto na sanduk pored vrata, nešto što joj ne treba. (Tv, MS, str. 89) Srećom, to je sigurno Mahmutova izmišljotina, pa nema nikakve potrebe da drhtim pred tim nezamišljivim susretom. (Tv, MS, str. 105) Pa ne možeš sebi to dozvoliti – siktao sam ogorčen na svijet i bijesan zbog Dervinog mira... (SS, DŽK, str. 10) Ne bi ona rekla da se od tada, od Andelinina odlaska u Zagreb, njihova ljubav pojačala... (SS, DŽK, str. 78)

Naredni primjer bilježi genitiv od vlastitog imena uz imenicu nastalu od glagola, ali okruženje u kojem se pojavljuje genitiv (donekle) opravdava tu upotrebu i ne izdvaja ga iz normativnih okvira.

Na drevnom Al-Azharu, starom hiljadu godina, izučavali su se, i mene dublje zanimali, Tarih-Islam (Historija monoteističkih religija, sa islamom kao središnjom točkom), Tefsiri-Kur'an (Komentar Kur'ana, Božijeg objavljivanja preko posljednjeg Božijeg poslanika Muhammeda) i Tefsiri-Hadis (Komentar iskaza Muhammeda i njegovih nasljednika). (P, SK, str. 33)

Ova se pojava može gledati ovako: leksema *iskaz* shvata se kao djelo čije je ime navedeno prije (Tefsiri-Hadis), Muhammed nije sam tvorac tog djela, tj. nisu samo njegove riječi sabrane u tom djelu već i riječi njegovih nasljednika. A pravilo koje se tiče dvojnosti autorstva glasi: pripadanje zajedničkog djela dvojici autora označava se genitivom njihovih

imena sa veznikom između njih. Ovo autorstvo nije podijeljeno na dva lica, nego se Muhammedovi nasljednici podrazumijevaju kao druga autorska polovina. I tako i ovaj genitiv ne bi bio jedinstveni izuzetak.

Drugo moguće gledište uz ime Muhammed podrazumijevalo bi odredbu *poslanik* koja se na površinskoj strukturi nije pojavila, ali zato stoji u neposrednoj blizini primjer sa ovom odredbom, te bi se analogijom to prenijelo i na ovaj primjer. Analogija je dovoljno česta pojava u jeziku da bi se i za ovaj slučaj našlo opravdanje.

Ako nijedno od ovih tumačenja ne bi bilo primjenjivo, onda bi se ovaj primjer mogao tretirati kao izuzetak. Ali zato sljedeći primjeri nedvojbeno krše postavljena uobičajena pravila koja se tiču distribucije genitiva od ličnih imena u okviru subjekatskog genitiva.

Dolazak Serafine (SS, DŽK, str. 144)

Povratak Sare (SS, DŽK, str. 177)

M. Stevanović upravo je precizirao da, kada se radi o imenicama nastalim od neprijelaznih glagola, u koje se ubrajaju i glagoli kretanja, pripadanje radnje svojim subjektima obilježava se pridjevima (-ov/-ev, -in), a nikad oblikom genitiva tih imena.³³ Ovi primjeri upravo govore suprotno: i od ličnih imena tvori se genitiv u okviru subjekatskog genitiva. Dakle, i tamo gdje su pravila rigorozna i stroga, genitivna padežna konstrukcija razbijala kanone i pronalazi svoje mjesto u upotrebi. Razlozi i objašnjenja za tu ekspanziju traže se u već spominjanom utjecaju stranih jezika i sve jačem prođoru administrativnih konstrukcija u ostale sfere upotrebe jezika.

8.2.1. Još jedan momenat o kojem je već bilo govora zahtijeva samo upotrebu genitiva: ukoliko se broji više vršilaca radnje/nosilaca stanja, onda se genitivnom formom kazuje pripadanje. Često se, dakle, ključni elementi za odabir odgovarajuće forme javljaju istovremeno čineći isprepletenu mrežu odnosa između semantike pojma i iskorištenog oblika.

Osam vekova prošlo je od dolaska Mongola u ovaj grad. (PA, ZDŽ, str. 105)
Vodoravni povici veslača. (PM, AI, str. 252) *Ugodan miris rijeke i jablanâ, i povremeno dozivanje ptica.* (PM, AI, str. 252) *Čitavo jutro čućim na nekom prašnjavom trgu i gledam borbu petlova.* (PA, ZDŽ, str. 81) *Ču se samo klepet papuča i tutanj nogu niz basamake.* (P, SK, str. 81) *Sam idem svijetom, stakleni odjek koraka gubi se u pustoši.* (T, MS, str. 252) *Ležao sam pod jorganom, mlaka ugodnost talasa se po tijelu, noć lelujanje sjenki i žuta, zdepasta glinena peć u budžaku.* (P, ZD, str. 148) *Razmišljajući tako i padajući u širinu molitava i njenih napjeva, malo bi se umirio.* (H, IS, str. 24)

9. I na kraju ostaje da se spomene još jedno načelo u jeziku: imenice koje nikako ne tvore prisvojne pridjeve prilikom označavanja pripadnosti stoje u genitivu. Takve su imenice u našem jeziku zbirne imenice koje su olicene singularom, ali u dubinskoj strukturi nose informaciju o pluralu. Genitiv se također koristi i tamo gdje bi zamjenom oblika došlo do pomjeranja značenja.

³³ Vidi: M. Stevanović, *Posesivne forme ...*, str. 37.

Ispuca ih u krošnju, nasta prhut preplašenih vrabaca i pad lišća. (P, SK, str. 85)
I ja njega, iznenađen bogatstvom oružja i ljepotom kraja pod njim. (Tv, MS, str. 118)
Plamen svijeće već se gasi. (K, ĆS, str. 24) Od žrtve nedohvatne sudbine postala je žrtva surovosti. (Tv, MS, str. 13) Poruka je poziv, podsjećanje na sebe, pokušaj da se odbranimos od tuđeg zaborava, traženja milosti. (T, MS, str. 171)
Bilo mi je to potrebno, osjećao sam se čudno u posljednje vrijeme, nesređen, razglobljen, počeo sam da gubim vezu sa svijetom, mučilo me osjećanje suvišnosti... (T, MS, str. 216)

10. Poslije ovog pregleda pravila i ispitivanja njihovog funkcioniranja na određenoj jezičkoj građi, postavlja se pitanje: da li je stanje kakvo su gramatike propisale zbilja aktuelno i primjenjivo, tj. da li prisvojni pridjev ima tako veliku prednost i prevagu nad posesivnim genitivom?

Svodeći sve dobijene rezultate, kao najvažnije možemo zaključiti sljedeće:

1. samo se pridjevom označava pripadanje osobi označenoj vlastitim imenom ili prezimenom bez ikakve odredbe;
2. pravilo da se subjekatski genitiv od vlastitog imena obavezno preoblikuje u pridjev prekršeno je u nekoliko navrata (doduše, svi pronađeni primjeri potječu od istog autora, što se može smatrati i njegovim osobnim stilom izgrađenim na svjesnom kršenju normativnih pravila i ograničenja, ali, bilo kako bilo, odstupanje je zabilježeno);
3. imenica će se pojaviti isključivo u genitivu ako se uz nju veže neka odredba, te kada je pripadnost podijeljena na više posjednika (tj. kada je riječ o množini posjednika);
4. u svim drugim slučajevima dolazi do preklapanja njihove upotrebe, pa se uz pridjev sreće i genitiv ili obrnuto.

Neki semantički odnosi imaju podjednak frekvencijski omjer ovih formi, dok je uz neke tipove imenica i uspostavljeno značenje između sastavnica posesivne sintagme češća jedna ili druga forma. Tako se kod zajedničkih imenica koje obilježavaju osobu učestalije javlja pridjev u potkategorijama sa značenjem cjeline, srodnika, druge, službenog ili poslovnog odnosa, a za potkategoriju vlasništva i drugih odnosa nisu pronađeni primjeri (bez odredbe) za genitivni oblik. To ne mora značiti da se tu genitiv rijetko ili nikako ne koristi, pogotovo ako se ima na umu ograničeni broj izvora, ali kako su sve pojave posmatrane na istoj građi, tako valja i ovdje priznati pravo stanje. S druge strane, za ovo izostajanje genitivni oblik pronalazi svoju kompenzaciju u preciznijem i određenijem označavanju pripadnosti predmetima.

Stilski razlozi često znaju biti presudni prilikom odlučivanja između ovih dviju mogućnosti: oblici prisvojnih pridjeva od predstava "mjesec", "sunce", "zemlja", "vjetar" u skladu su sa piščevom namjerom da ih predoči kao nešto živo koristeći usto i sufikse za živa bića; ekspresivnost forme genitiva od vlastitih imena postaje novo oruđe za ispoljavanje emocionalnih stavova i situacija. Stilistika se nije, dakle, opredijelila za jedan način i jednu formu kao gramatička norma, jer upravo raznovrsnost i veći izbor jezičkih sredstava

omogućavaju najrazličitija ostvarenja u jeziku. A nije li to samo još jedna pogodnost i bogatstvo izražavanja, a nikako bespotrebna i zakomplikirana situacija?

No, ostaje da se vidi u kom će se smjeru nastaviti kretanje standardnojezičke norme i da li će se nastaviti oduzimanje i odricanje prava i vrijednosti prisvojnog genitiva. Bez obzira na sve to, ono što se sa sigurnošću može kazati nakon ovog istraživanja jeste da genitivna padežna konstrukcija ima svoje zasluženo mjesto pored pridjeva i da su nekada obje forme međusobno zamjenjive, ali rijetko istoznačne (odnosno, da su u odnosu "kombinatoričnih", a ne "fakultativnih" varijanata – što daje dovoljno argumenata za prihvatanje i propisivanje normiranog statusa prisvojnog genitiva). Ako ni ovo, pak, nije dovoljno, onda ostaje bar jasno da genitivi imenica sa značenjem pripadnosti nisu nikakvi *nenormalni izrazi našega jezika*, već prihvatljivi oblici sa određenim stilskim karakteristikama.

LITERATURA

Belić, Aleksandar, *Istorija srpskohrvatskog jezika*, knjiga II, sveska 1, Naučna knjiga, Beograd, 1965.

Kovačević, Miloš, *Kroz sintagme i rečenice*, Sarajevo 1992.

Gramatike

Babić–Težak, *Gramatika hrvatskog jezika*, Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Barić–Lončarić–Malić–Pavešić–Peti–Zečević–Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Brabec–Hraste–Živković, *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika*, II izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1954.

Daničić, Đura, *Srbska sintaksa*, u Biogradu 1858.

Jahić–Halilović–Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus – Zagreb, Zagreb, 1986.

Lalević, Miodrag, *Sintaksa srpskohrvatskog književnog jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika narodne Republike Srbije, Beograd, 1962.

Maretić, Tomo, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.

Raguž, Dragutin, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.

Stevanović, Mihajlo, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Naučna knjiga, Beograd, 1979.

Težak, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1991.

Članci

Babić, Stjepan, *Vozni red, a ne red vožnje*, Jezik, god. XVII, br. 1, Zagreb, 1969.

Babić, Stjepan, *Festival djeteta u Šibeniku i posvojni genitiv*, Jezik, god. XX, br. 1, Zagreb, 1972.

Batistić, Tatjana, *O semantičkim uslovima koji reguliraju distribuciju posesivnih konstrukcija tipa "njegov nemir"*, Prilozi proučavanju jezika, Katedra za južnoslavenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 7, 1971.

Ivić, Milka, *Srpskohrvatski padežni oblici obavezno praćeni odredbom kao pomoćnim morfološkim znakom*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Knjiga IV (1959)

Ivić, Milka, *Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom -ov (-ev, -oljev, -eljev), -in u odnosu "kombinatoričnih varijanata"*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Knjiga X (1967)

Kovačević, Miloš, *Tipovi nekongruentnih atributa uz deverbativne imenice u djelima Andželka Vuletića*, Književni jezik 11/2 (1982), Sarajevo

Kuna, Branko, *Norma i posvojni genitiv bez odredbe*, Jezik, Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Hrvatsko filološko društvo, god. 47, br. 1, 1-40, Zagreb, 1999.

Nyomarkay, Istvan, *Prijedloško-padežne sintagme s pridjevskim značenjem*, Filologija 10 (1980/81)

Radovanović, Milorad, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XX/2, Novi Sad, 1977.

Stevanović, Mihajlo, *Posesivne forme u srpskohrvatskom jeziku*, Godišnjak Skopskog filozofskog fakulteta, IV, 1, 1939-1940, Skoplje 1940.

THE USAGE OF PHRASES WITH THE POSSESSIVE ADJECTIVE AND THE POSSESSIVE GENITIVE IN THE BOSNIAN LANGUAGE (exemplified with the belletristic style)

Summary

In this paper there was an attempt to find the answer to the question which form – adjective or genitive case, and under which circumstances, Bosnian and Herzegovinian writers use to express the categories of possession in the belletristic style. The achieved results do not confirm the attitudes from the grammar literature which propose the usage of possessive adjective whenever possible, since very frequent examples of the genitive case are noted, even in the examples where the adjectival form is categorically prescribed. Therefore, we can not speak neither about the prevalence of the adjective, nor about the sporadic occurrence of the genitive case. It is obvious that the grammatical norm and the linguistical practice even do not agree upon the phenomenon.

U ovom radu je pokušao da se odgovori na pitanje u kojem obliku – adjektivu ili imenici u genitivu – se izražavaju kategorije posjedovanja u književnom stilu. Pogledan je bez nacijonalističke unioLOGIJE, bez pažnje i glorifikovanja te predrasuda. Uspostavljeni su rezultati koji ne potvrđuju stavove iz gramatičkih knjiga o tome da se u književnosti uvek koristi adjektiv, već da se često koristi i imenica u genitivu. To je uključujući i primere u kojima je adjektiv učinkovito predviđen. Stoga ne može se reći ni da je adjektiv prevladavajući, ni da je genitiv rijetko u upotrebi. Ovo je običajno da se ne ugovara između gramatičke norme i praktične jezikoslovne prakse.

Ovaj rad je bio podstavljen na konferenciju "Književnost i književni jezik u Bosni i Hercegovini" (19. XII. 2001. Sarajevo).

* Ovaj rad je bio podstavljen na konferenciju "Književnost i književni jezik u Bosni i Hercegovini" (19. XII. 2001. Sarajevo).